

**ՌԱՓԱՅԵԼ ՊԱՏԿԱՆՅԱՆԸ՝ ԵՐԳԻԾԱԲԱՆ.
«ՆՈՐ ՆԱԽԻՋԵՎԱՆԻ ՔՆԱՐ»**

ԼՈՒՍՅԱ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

Պատկանյանի երգիծական ստեղծագործությունները հայ գրականության այդ մարզի ամենաուշագրավ երևույթներից են: Նա նույնպիսի հմտությամբ է օգտվում Նոր Նախիջևանի բարբառից, ինչպես Պարոնյանը՝ արևմտահայերենից, իսկ Սունդուկյանը՝ թիֆլիսահայ բարբառից:

Պատկանյանի սատիրայի կարևոր արտահայտություններից է «Նոր Նախիջևանի քնար» բարբառային բանաստեղծությունների շարքը, որ առաջին անգամ առանձին գրքով լույս է տեսել 1879 թվականին՝ Ռոստովում: Հետագայում, սկսած 1879 թվականից մինչև 1888 թվականը, բանաստեղծը ոտանավորների այդ շարքը լրացրել է նոր գործերով, որոնք ամբողջապես, առաջաբանով հանդերձ, ընդգրկվել են նրա երկերի 1893 թվականի հետմահու հրատարակության առաջին հատոր՝ իբրև առանձին բաժին:

Հեղինակն առավելապես կարևորել է Նոր Նախիջևանի բարբառով՝ գրած իր գործերը, ընդգծել դրանց հատկապես բարոյական-դաստիարակչական մեծ նշանակությունը: Այդ երկերը նա համարել է կյանքի ճշմարիտ պատկերներ, անխաղախ հայելի և, որ գլխավորն է, բարձր է գնահատել նրանց մեջ արտահայտված քննադատական վերաբերմունքը դեպի իրականությունը: Եթե նկարչության լեզվով խոսելու լինենք, Պատկանյանին այս դեպքում պետք է անվանենք երգիծաբան պորտրետիստ: Պատկանյանի երգիծանքը խոր սոցիալական բնույթ ունի: Այն խարսխվում է երևույթի սոցիալ-հոգեբանական կողմը բացահայտելու և ոչ թե դիմում է արտաքին հատկանիշներով առարկան բնութագրելու մեթոդին:

¹ Մի քանի ժամանակ թեև տգետները կը ծիծաղէին Նախիջևանի տեղական բարբառի վերայ, բայց լեզուագիտական գննութիւնները ապացուցին, որ Նախիջևանի բարբառը, մի քանի աննշան փոփոխությամբ, գրեթէ նոյնն է, որով կը խօսէին Շիրակ գավառի հայերը և որն, թերևս ամէնօրուայ գործածական լեզուն է մեր բազրատունեան ցեղի թագաւորներուն և թագաւորանիստ Անի մայրաքաղաքի բնակիչներուն: Նոր Նախիջևանը, որ իւր պատուական որդիներով ու դուստրներով կեցաւ հարիւր տարի ողջ, առողջ և զուարթ, կեցցէ ուրեմն նա այլ ևս շատ ուրիշ հարիւր տարիներ: Տե՛ս «Նոր-Նախիջևանի պատմությունը», Թիֆլիս, 1879, էջ 76:

«Քնարում» տեղ գտած կենտրոնական թեման վերին խավերի մարդկանց մերկացումն է: Սրանք են այն օբյեկտները, որոնց բանաստեղծն ուղղում է իր երգիծանքի թունոտ նետերը, մերկացնում նրանց կուտակելու տենչը, գազանային եսամոլությունն ու խարդախությունը:

Անվերջ են այն բոլոր հնարքները, որոնցով բանաստեղծը կարողանում է նույն թեման ամենատարբեր կողմերով, ամենաանսպասելի եղանակներով բաց անել: Այստեղ նախ և առաջ հեղինակին օգնում է վերին խավերի կյանքի խորը իմացությունը: Նա գիտի աղային, վաճառականին, իշխանավորներին ու կրոնավորներին. նա թափանցել է նրանց կյանքի և կենցաղի, մտածելակերպի և գործելակերպի մինչև ուղնուծուծը: Սակայն խնդիրը միայն այդ չէ: Ամենագլխավորն այստեղ հեղինակի երգիծական տաղանդի զարմանալի մեծ ուժն է, որը նրան հնարավորություն է ընձեռում գտնելու չափազանց բազմազան, յուրօրինակ, մեկը մյուսից տարբեր երգիծական դրույթներ, վերին խավերի կյանքը բացահայտելու այնքան տարբեր դիտակետեր:

«Աղային սուրեթը» ոտանավորում Պատկանյանը շտապում է տալ աղայի նախ ընդհանուր բնութագիրը: Աղա լինելը հասարակ բան չիմանաք, ասում է հեղինակը, աղա լինելն ունի շատ «ֆենտեր, շատ քար ու պատեր»: Որո՞նք են այդ յուրահատուկ «ֆենտերը».

Աղային սիրտը չար պիտի ըլա,
Ինքը անկուշտում միլք ու ըստըկի,
Էրեսը տայմա թիթիզ ու չըրա.
Աղան չիպիտի ունենա հոգի:

Աղան խըղճմըտանք պիտ չի ունենա,
Հավատն ալ պիտ 'լա շատ низкий порог-ի
Տիմացը դրախտը պացված պիտ կիտնա,
Եփ պասին ուտե սըսեռ ու լուպի:

Ոտանավորը վերջանում է սուր աֆորիզմի բնույթ ունեցող տողերով.

Քանի անպակաս է մեր մեջ աղան,
Սըրայի գալու չէ՛ խեղճ Նախըջվան:

Պատկանյանը «Քնարի» բանաստեղծություններն անվանել է հայելի,

սակայն ամենևին ոչ այն իմաստով, որ այդ երկերը զուրկ են տենդենցից և կամ երևույթների արտաքին, մակերեսային արտացոլումն են տալիս: Այդ հայելին ուներ այն կախարդական հատկությունը, որ թափանցում էր երևույթների բուն էությունը, մարդկանց դեմքից պոկում էր դիմանկարը և ներկայացնում էր այնպես, ինչպես որ նրանք էին ըստ էության:

Երգիծաբանն ընդգծում է, որ Նոր Նախիջևանի² մի քանի «կամակոր, համառ և բթամիտ հարուստներու» կամքին ստրկացել են ոչ միայն քաղաքի չքավորները, այլև մտավորականությունը, հոգևորականությունը, քաղաքային վարչությունը՝ քաղաքագլխից մինչև դատավոր: «Ի՞նչ գործ և հառաչացնելու լինիս, պարտավոր ես ոչ միայն խորհրդակցելու քու սիրական խելքիդ և ազնիվ ձգտումիդ հետ: Հոժարեցե՛ք, որ այդ ցած հնարներով ազնիվ ձեռնարկությունը առաջ չի երթալ»: Խորին վրդովմունքով Պատկանյանը բացականչում է. «...Եթե այս բռնակալության ամենաանտանելի ձևը չէ, ապա ուրիշ ի՞նչ կերպ կլինի բռնակալությունը»³:

«Ճեմերտ» բանաստեղծության մեջ Պատկանյանը ծաղրում է աղայի ժլատությունը: Հեղինակն իր հերոսին անվանում է ճեմերտ - առատաձեռն: Հիրավի նա առատաձեռն է, երբ հարցը վերաբերում է իր անձնական հաճույքներին: Ճիշտ հակառակն է, երբ խնդիրը գալիս է հասարակական գործի օգտին թեկուզ մեկ գրոշ զոհաբերելուն, աղան դառնում է փողի ստրուկը: Երգիծաբանն աղային մերկացնում է՝ նրան իսկ խոսեցնելով: Նա այդ անում է միանգամայն սրամիտ կերպով: «Ճեմերտ» աղայի դիմանկարն ամբողջանում է վերջին քառյակում.

Զոփուլկին մեջը՝ շատ ատեն չիկա,
Մեքամ փասլուտած կըտա փալուշքա,
Աշխարիք ալ կիտե, որ ես ճեմերտ իմ,
Աղլի փալուշքան տըվի ախքատին:

«Խոստովանանք» ոտանավորում բացահայտվում են աղայի մի շարք

² Նախիջևանը ունի բարձրագույն հաստատուած յատակագիծ, որով նորա թե՛ փողոցները և թե՛ կողմնափողոցները ձգուած են ուղիղ գծերով արևելքէն դէպի արլմուտք ընդ երկայնութին Դօն գետին. Քաղաքը բաժանուած է հաւասար մեծութեամբ թաղերու: Շուկայի և ժամերու համար թողուցած են բաւականին ընդարձակ քառակուսի հրապարակներ: Թերևս այդ իսկ է պատճառը, որ օդը և քամին կանոնաւոր խաղալով նորա ուղղագիծ փողոցների մէջ, քաղաքին կուտայ առողջ պայման: «Նոր-Նախիջևանի պատմությունը», Թիֆլիս, 1879, էջ 52:

³ Ռափայել Պատկանյան, Երկեր, Երևան, 1955, էջ 705:

այլ «բարեմասնություններ»: Լինելով որբերի խնամակալ՝ աղան զրկել ու կողոպտել է նրանց:

Աղա անվան դիմաց Պատկանյանը երբեմն ավելացնում է թոռնազ ածականը. «թոռնազ աղա» , որ նշանակում է խափանիչ-խանգարիչ աղա: Ինչպիսի գործ էլ որ ձեռնարկելու լինի քաղաքի հասարակությունը, հենց որ աղան գործի մեջ է մտնում, ձեռնարկումը խափանվում է: Դատական գործում, որտեղ ինքը միակ վկան էր, աղան, հարուստից կաշառվելով, անցնում է նրա կողմը և սուտ վկայություն տալիս ի վնաս «արդար ռանչպարի»: Աղան խոստովանության կարգով պատմում է նաև առևտրական գործերում իր խարդախությունների մասին: Մեկը մյուսից վատթար այդ արարքները նա պատմում է հանգիստ, առանց երկյուղի և տագնապի: Բայց ահա իր մի «հանցանքի» նկատմամբ աղան լցված է սոսկումով.

Ատ ալայը հեչ: Ամմա մեկ պաս օր
Պերանըս առի ճիփճայի օսկոռ.
Տերպա՛, շինտը ես պեթեր կըվախնամ,
Ատ մեղքիս համար դուժողք չի երթամ:

Աղան պատահաբար խախտել է պասը: Ահա նրա կարծիքով իսկական մեղքը, որի համար և նրա հանգիստը վրդովված է: Մարդկային գործերում հրեշը հավատի գործերում հրեշ ձևանալով՝ հույս ունի «մյուս կյանքի» արտոնություններից ևս մասն ունենալ: Պատկանյանն այս փաստով մերկացնում է ունևոր դասակարգի մարդկանց ամենազգվելի հատկություններից մեկը՝ կեղծ բարեպաշտությունը: Այս հարցի առնչությամբ ուշագրավ է «Գործ ու պարապմունք» բանաստեղծությունը: Աղան համոզված է, որ ինքը երկնային դրախտ գնալու միանգամայն արժանի մարդ է: Եվ ահա թե որոնք են այդ համոզմունքի հիմքերը.

Ժամի, աղոթքի պեթեր իմ մոտիկ,
Ու կըճաշակվիմ ես ամեն զատիկ.
Ինչու՞ երկնային դրախտ պիտ չերթամ,
Որ տայմա Սաղմոս, Նարեկ կկարդամ,
Լուսո զանգերուն քունս կըզարթիմ,-
Հը, աղե՞կ մարդ իմ⁴:

⁴ Ռ. Պատկանյան, Երկերի ժողովածու, հատոր 5, էջ 391:

Այս բանաստեղծությունը, սակայն, առավել ուշագրավ է այլ առումով: Պատկանյանը, հավատարիմ իր բարոյական սկզբունքին, նորից առաջ է քաշում անհատի հասարակական օգտակարության խնդիրը՝ իբրև հիմք և չափանիշ մարդու գնահատության: Ինքն իրենով հիացած աղան յուրաքանչյուր արարքի մեջ տեսնում է իր «աղեկ մարդ» լինելու ապացույցը:

Նա «աղեկ մարդ» է, քանի որ սրտի ամեն ուզածն ունի, նա «աղեկ մարդ» է, քանի որ իր տան «թափեն» «Փարիզի Ֆասանով» է կառուցել, նա «աղեկ մարդ» է, քանի որ այսօր կամ վաղը դառնալու է միլիոնատեր: Սակայն Պատկանյանը չի հապաղում այս գոհ ու հարուստ տիմարի տրամաբանությունը ջախջախել՝ հակադրելով դրան իր տրամաբանությունն ու բարոյական ըմբռնումները:

Պատկանյանի համար եթե մարդը հանրությանն օգտակար չէ, վատ է: Չար մարդը հանրության և մարդկայնության մասին չի մտածում: Նրա համար միևնույնն է: Բացարձակ վատ, վնասակար չլինելը դեռ բավական չէ. մարդու կոչումը շատ ավելի բարձր է, իսկական մարդու հանդեպ մարդկության պահանջը՝ ավելի մեծ:

Մարդը հանրության համար օգտակար գործունեությամբ է միայն արդարացնում իր մարդկային կոչումը: Այդ գաղափարի վրա են կառուցված «Աղեկ մարդ», «Տպանագիր», «Հարյուրամյանկը» և այլ բանաստեղծություններ: Կանգ առնենք դրանցից առաջինի վրա:

«Աղեկ մարդ» ոտանավորում Պարոնյանը «նկարում» է մի մարդու, որը վերն ասածի նման վատ է հենց նրանով, որ լավ չէ: «Աղեկ մարդ» ոտանավորի «հերոսը» մեկն է այն մարդկանցից, որոնց բուրժուական հասարակության մեջ, օրինավոր մարդ համարելով, պատվում են ու մեծարում: Նա չի խառնվում հասարակության չարին ու բարուն, սուսիկ-փուսիկ առաջ է տանում հազարներ կուտակելու իր գործը և ապրում գոհ ու երջանիկ:

Իսկ ի՞նչ է սպասում այդ Սուսիկյանին, որի «սխրագործությունը» եղել է միայն իր ընտանիքի նյութական բարեկեցության ապահովումը.

Սուսիկ-փուսիկ օրըտ անցավ,
Տուն ծերացար ու մեռար,
Առոք-փառոք պատնքվեցար
Ու գերեզման տարվեցար...

Հեղինակի խորին համոզմունքով հայ վաճառականն է հայերի անունը

կոտորողը ուրիշ ազգերի մեջ: Հայ չարու արշինն ու կշեռքը դարձել էին օտար ազգերի աչքին ամբողջ հայ ժողովրդի բարոյական կշռաչափը: Պատկանյանը, շատ երկար խորհելով ժողովրդի «տնտեսական» հարցի մասին, հանգում է այն վերջնական կարծիքին, որ միակ փրկությունը «արվեստական» դպրոցների հիմնումն է. «Այս չէ՛, այն չէ՛, ապա ի՞նչ է մեզ հարկավոր, կհարցնե մեզ Նախիջևանցին,– իրեն հատուկ կրքոտությամբ գրում է Պատկանյանը և պատասխանում,– մեզ պետք է այնպիսի ուսումնարան, ուր տղան կարդալու հետ մեկտեղ սովորի մի հացատու ձեռարվեստ ևս, որպեսզի նա, վարժատուներն ուղքը դուրս դրած չիղրած՝ ոչ ոքի օգնության կարոտ չլինի, ոչ ոքի առջև իր ազնիվ գլուխը չիճկե, իր մատողաշ հասակեն չիմանա ի՞նչ ասել է այն ստորաքարշ խոնարհությունը, որ պտուղ է անընդունակության և ստրկության, այլ յուր պիտույքը ինքը իր ձեռքով հողա, իր կամքը, իր կարծիքը, իր արդար դատողությունը չղղիե մարդոց օգնության հույսին, ազատ մարդ լինի և ո՛չ թե հավիտենական ստրուկ»⁵:

«Հրեշտակային բնությունը» այդ մարդկանց գոյությունը հեղինակը կատարյալ դժբախտություն է համարում, որովհետև դրանք հանրության անդամ են՝ միմիայն նրանից շահվելու, նրա հաշվին իրենց բարեկեցությունն ապահովելու համար: Այնինչ բանաստեղծը իսկական մարդուն տեսնում է միայն այնտեղ, որտեղ որ տեսնում է հասարակական պարտքի շեշտված գիտակցությամբ անհատին:

Իր ժողովրդի վարկը վերականգնելու «Զենիաթ» բանաստեղծության մեջ հեղինակը կոչ է անում թողնել վաճառականությունը և, նախնիների օրինակին հետևելով, զարկ տալ արհեստներին.

Մոսկով, Խառքով էրթալ-գալեն,

⁵ Հոդվածն առաջին անգամ տպագրվել է «Մշակում» (1878, № 196): Այս տողերը Պատկանյանի սոցիալ-տնտեսական հայացքների հավատամքն են: Ուրեմն, ըստ Պատկանյանի, «հացատու ձեռարվեստը» մարդուն կարող է տալ ազատություն և փրկել «հավիտենական ստրուկ» լինելուց: 1879 թվականին, Նոր Նախիջևանի հիմնադրման 100-ամյակի առնչությամբ, վերջապես, իրականանում է բանաստեղծի վաղեմի իղձը. հիմնադրվում է Նոր Նախիջևանի հայտնի արվեստական դպրոցը, որի տեսուչ է նշանակվում ինքը՝ Պատկանյանը՝ մնալով այդ պաշտոնում մինչև կյանքի վերջը: Տալով ապագա արվեստական դպրոցի առավելությունները և սպասվելիք բարիքները, ոգևորված եզրակացնում է. «Այս այն վարժատունն է, որ մի օր մեր քաղաքին կյանք, վերանորոգում, շարժումը պիտի տա» (Ռ. Պատկանյան, Երկերի ժողովածու, հ. 5, Երևան, 1968, էջ 220):

Ո՛վ մարդ, տուն հեշ չունիս շահ,
 Պիզ ու ասեղ ձեռք առ նորեն,
 Չեքիջ, պալթա ու թեղկյահ:

Պատկանյանը նախապես համոզված է, սակայն, որ իր խորհուրդը լսող չի լինելու: Ոչ մի չարչի վայր չի դնի իր արշինը, չի թողնի իր կշեռքը, քանի որ դրանցով է ձեռք բերվում հարստությունը, մի բան, որ նրա համար վեր է համարվում ամեն ինչից՝ և՛ խելքից, և՛ գիտությունից, և՛ պատվից: Ամեն ինչ գնվում է փողով, բոլորը խոնարհվում են փողատիրոջը:

Նախիջևանի աշխատավորության մյուս թշնամին քաղաքագլուխն է՝ կոլովան: Դա նույն աղան է ու հարուստը, միայն պաշտոնական համազգեստի մեջ: Ասել է՝ առաջինների վատթար հատկությունների վրա ավելանում է վատթարագույնը, հարստության վրա՝ իշխանությունը: «Կոլովա», «Մեր կոլովաների մտքեն ի՞նչ կանցնի» և այլ բանաստեղծություններում, ներկայացնելով Նոր Նախիջևանի խաբեբա քաղաքագլուխներին, հեղինակը կոչ է անում իր համաքաղաքացիներին ընտրության ժամանակ զգոն լինել և թշնամուն ու բարեկամին ճանաչել: Նա իր պատրաստակամությունն է հայտնում այդ հարցում օգնել ժողովրդին.

Ընտրության օրը կգամ ես դուման,
 Կասեմ ով է մեր ընկերն ու դուշման:

Այստեղ մենք տեսնում ենք Պատկանյանի ամբողջությամբ իրականացած խոսքերն այն մասին, որ գրականությունն իր համար գաղափարական պայքարի ասպարեզ է, իսկ ինքը՝ մարտիկ:

Ժողովրդի հասարակական-քաղաքական և սոցիալ-տնտեսական կյանքում կատարվող այս փոփոխությունները, տեղաշարժերը Պատկանյանը յուրովի էր ընկալում ու գնահատում: Տիրող անարդարությունից բխող սոցիալական-հասարակական խավերի բախումները միշտ առկա են եղել և ամեն անգամ սուր բնույթ կրել: Պատկանյանի գրիչը ահ ու սարսափ էր տարածում Նախիջևանում: «Կյանքիս ամենագեղեցիկ մասը,– արդարացիորեն գրել է Պատկանյանը,– ես զոհեցի դոցա հետ մաքառելով, չարաչար խարազանելով և անխնայաբար վայր կործանելով նոցա անարժանապես տիրապետած գահույքներեն»⁶:

«Նոր Նախիջևանի քնարում» հաճախ են հակադրվում լույսն ու խա-

⁶ Ռափայել Պատկանյան, Ընտիր երկասիրություններ, 1893, հատոր առաջին, էջ 307:

վարը, գեղեցիկն ու այլանդակը, «աղեկն ու գեշը»: Բանաստեղծը լավի, լուսավորի համար նույնքան սաստիկ է ուրախանում, ինչպես որ սաստիկ վրդովվում ու վշտանում է լավի համար: Պատկանյանը կյանքը չի ընդունում միջակ – անորոշ դրույթներ և արժեքներ: Երևույթները, մարդիկ նրա աչքում կամ լավ են, կամ վատ: «Աղեկն ու գեշ» բանաստեղծության մեջ հեղինակը գրում է.

Աղեկը տեսնում՝ պեթեր կըկոպիմ,
Գեշ պանը ինչպե՞ս չասիմ ու պայթիմ:

Սակայն բանաստեղծի համար աղեկն ու գեշը անորոշ ու վերացական հասկացություններ չեն, դրանք միանգամայն որոշակի են և ունեն իրենց խոր սոցիալական հիմքերը: Եթե բացասականի անխտիր կրողները շահագործող, պորտաբույծ դասակարգերն են, ապա դրական երևույթները սերտորեն կապված են աշխատավորության հետ: Հենց ամենադրականը Պատկանյանի աչքում, նրան ամենամեծ ուրախություն պատճառողն աշխատանքն է: Բանաստեղծի հոգին լցվում է անհուն բերկրանքով, երբ տեսնում է հայ մարդուն աշխատանքի մեջ: Այդպիսի պահերին շոյվում է բանաստեղծի մարդկային և ազգային արժանապատվությունը և սրտի խորքում ասում է.

Աստված է վրկա,
Հային պես շենքով ուրիշ ազգ չիկա⁷:

Թե՛ որպես զուտ ստեղծագործական հնարանք և թե՛ իդեական, ուշագրավ է այն փաստը, որ «Քնարում» իբրև գործող դրական կերպար հանդես է գալիս Սյուլյուկը:

Սյուլյուկը, ինչպես գիտենք, հեղինակի կեղծանուններից մեկն է: «Քնարը» և բարբառով գրված երկերից մեծ մասը հրապարակվել են այդ անունով:

⁷ «Եթե կուգեք, որ հայը միշտ մնա հայ՝ պարտավոր ենք նորա ծեռքեն հայերեն գիրքը անպակաս անելու,- գրում է Պատկանյանը:- Գրականություն ունեցող ազգը երբեք չի կորչիլ աշխարհիս երեսեն: Մատենադարանը ազգի և գրականության համար այն է, ինչ որ է բերդը պատերազմող և սահմանները պաշտպանող զորքի համար... Հիմները և բազմացները հայկական մատենադարանները. այս բանը մի փոքր ավելի հուսալի և ապահով է, քան վեհաժողովներից հայ ազգի համար արտոնությունների փշրանքներ մուրալը» (**Մերի Սադյան**, Ռափայել Պատկանյան, Կյանքը և գործը, Երևան, 1980, էջ 321):

Սակայն տվյալ դեպքում ուշագրավն այն է, որ Սյուլյուկը հանդես է գալիս իբրև գործող անձ: Կարևորն այն է, թե ինչպիսի ֆունկցիայով է «Քնարում» հանդես բերված Սյուլյուկը: Նախ նկատենք, որ նա նույնանում է հեղինակի հետ և կանգնած է բանաստեղծի կերտած բացասական հերոսների հակադիր բևեռում: Նա այլ աշխարհի, այլ հասկացողության մարդ է: Ընչաքաղց ու վայրագ աղաների, դրամը իրենց աստված Ճանաչող խաբեբա վաճառականների, ճարպիկ ու գործարար մարդկանց այդ շրջանում Սյուլյուկն իր ներկայությամբ խախտում է ներդաշնակությունը, կաշկանդում նրանց գործողությունների ազատությունը: Որքան և նրանք փորձում են անտեսել ու արհամարհել «տարօրինակ» բարքով ու հասկացողություններով այդ մարդուն, բայց և այնպես չեն կարող զգալ նրա բարոյական ուժը: Այն ժամանակ, երբ ամենքը կախարդված են փողի զորությամբ, Սյուլյուկը պնդում է, որ «իմիշ՝ ուսումն է վեր ամեն բանե...»: Այս բանի համար նրան ոմանք նախատում են, ոմանք կարեկցում՝ գործնական իմաստությունից զուրկ մարդ համարելով, սակայն ընդհանուր առմամբ, վատ են զգում, որ իրենց շրջապատում խախտվում է ցանկալի ներդաշնակությունը: Եթե այս դեպքում Սյուլյուկը մի որոշ չափով հանդուրժելի է, ապա նա միանգամայն անհանդուրժելի է դառնում, երբ հանդես է գալիս իբրև գրող, երգիծաբան, երբ գրիչ է վերցնում և իր հետապնդած սկզբունքների դիրքերից սկսում է ծաղկել ու խարազանել իր շրջապատի մարդկանց, այսինքն՝ իր հերոսներին: Այստեղ է, որ Սյուլյուկին շրջապատող բացասական կերպարներն այլևս անկարող են լինում թաքցնել իրենց գազանային դեմքը և գիշատչական էությունը:

Այդ պատկերն է արտացոլված «Հայելի» ոտանավորում, որով եզրափակվում է «Նոր Նախիջևանի քնարը»: Ոտանավորը բաղկացած է առակից և նրա մեկնությունից: Առակի մեկնության մեջ փակագծերը բացվում են. Պարզվում է, որ հայելին Սյուլյուկն է, իսկ գանգատավոր գազանները՝ վերնախավի մարդիկ, որոնց հեղինակը թիրախ է դարձրել իր թունավոր սլաքների համար:

Թերևս ընդհանրություններ կան Պատկանյանի «Քնարի» և Պարոնյանի «Ազգային ջոջերի» միջև: «Քնարի» հերոսները ևս «Ազգային ջոջերն» են, հայ մեծատուններն ու այն մարդիկ, որոնք, Պարոնյանի լեզվով ասած, ժողովրդի անունը շահագործում են իբրև դրամագլուխ: «Երգիծաբանն իր սրբազան պարտքն է համարել բացահայտել նրանց գործունեության արատավոր գծերը, հոգեբանական կորուստները, պոկել նրանց դիմակը ու այդպես ներկայացնել ժողովրդին, որպեսզի վերջինս տեսնի, թե ովքեր են տնօրինում իր ճակատագիրը, քանի որ մինչև այսօր ասոնցմե և ոչ մին քաջություն ունեցած է

խոստովանելու թե ձեռքես եկածին չափ աշխատեցա ազգիս չարիք հասցնելու և խիղճս հանգիստ է»⁸: Հիշյալ երկերի մեջ ոչ միայն կարելի է նշմարել արտաքին կամ թեմատիկ նմանություն, այլև նմանություն ըստ էության, հեղինակների՝ իրենց հերոսների նկատմամբ ցուցաբերած սարկաստիկ վերաբերմունքի իմաստով: Պատկանյանի հերոսները ներողամտության հույս չեն կարող ունենալ այն պարզ պատճառով, որ նրանց գործերը մեծահոգության հիմք չեն տալիս հեղինակին: Վա՛յ նրան, ով իր հակահասարակական արարքներով, իր չարագործություններով գրավեց հեղինակի ուշադրությունը. նա թող այլևս հեղինակի հարվածներից խուսափելու հույս չունենա:

ԱՄՓՈՓՈՒՄ

Հեղինակը մեծ նշանակություն է տվել Նոր Նախիջևանի բարբառով գրած իր գործերին, ընդգծել է դրանց հատկապես բարոյական-դաստիարակչական մեծ նշանակությունը: Այդ երկերը նա համարել է կյանքի ճշմարիտ պատկերներ, անխարդախ հայելի և, որ գլխավորն է, բարձր է գնահատել նրանց մեջ արտահայտված քննադատական վերաբերմունքը դեպի իրականությունը: Ամենազխավորն այստեղ հեղինակի երգիծական տաղանդի զարմանալի մեծ ուժն է, որը նրան հնարավորություն է ընձեռում գտնելու չափազանց բազմազան, յուրօրինակ, մեկը մյուսից տարբեր երգիծական դրույթներ, վերնախավերի կյանքը բացահայտելու այնքան տարբեր դիտակետեր: «Նոր Նախիջևանի քնարում» հաճախ են հակադրվում լույսն ու խավարը, գեղեցիկն ու այլանդակը, «աղեկն ու գեշը»: Բանաստեղծը լավի, լուսավորի համար նույնքան սաստիկ է ուրախանում, ինչպես որ սաստիկ վրդովվում ու վշտանում է վատի համար: Պատկանյանին ամենամեծ ուրախություն պատճառողն աշխատանքն է: Բանաստեղծի հոգին լցվում է անհուն բերկրանքով, երբ տեսնում է հայ մարդուն աշխատանքի մեջ: Այդպիսի պահերին շոյվում է բանաստեղծի մարդկային և ազգային արժանապատվությունը և սրտի խորքում ասում է.

Աստված է վրկա,
Հային պես շենքով ուրիշ ազգ չիկա:

Բանալի բառեր - Ռափայել Պատկանյան, երգիծաբան, Նոր Նախիջևան, բարբառ, բանաստեղծություն, պոեզիա, քնար, խորագիր, հրատարակություն, դասակարգ, հասարակություն:

⁸ **Ա. Ա. Մակարյան**, Հակոբ Պարոնյանի «Ազգային ջրջերը», Երևանի պետական համալսարան, հայ գրականության ամբիոն, Երևան, 1988, էջ 47:

РАФАЭЛ ПАТКАНЯН КАК САТИРИК: "ЛИРА НОВОГО НАХИЧЕВАНА"

ЛУСЯ АРУТЮНЯН

Автор придавал большое значение своим произведениям, написанным на ново-нахичеванском диалекте, в особенности подчеркивая их воспитательную роль. Эти работы он считал олицетворением жизненных образов, зеркальным отображением критического отношения к действительности. Бесконечны и разнообразны способы и приемы, с помощью которых поэт мог раскрыть одну и ту же тему.. Здесь, в первую очередь, ему помогает знакомство с жизнью элиты: купцов, вельмож и священников. Он проник в их жизнь, в образ их жизни, во взгляды. Но это единственная проблема. Самое главное здесь - удивительный талант автора, который позволяет ему найти чрезвычайно разнообразные, уникальные, сатирические методы, раскрывающие жизнь элиты с различных точек зрения.

Работа была самой большой радостью для Патканяна. Душа поэта наполняется бесконечным наслаждением, когда он видит работающего человека. В этот момент в душе поэта пробуждается чувство человеческого и национального достоинства, и в глубине души он говорит:

Бог видит,

Нет лучшей нации, чем армяне.

Ключевые слова - Рафаэл Патканян, сатирик, Нор Нахичеван, диалект, стихотворение, поэзия, лира, заголовок, издание, категория, общество.

RAPHAEL PATKANYAN - A SATIRIST: "THE LYRE OF NEW NAKHICHEVAN"

LUSYA HARUTYUNYAN

The author gave a great importance to the works written in the dialect of new Nakhichevan, underlining especially their educative role. He considered these works to be truthful images of life, undeceitful reflection of the critical attitude to reality. The most important here is the author's amazing comic talent of great strength, which enabled him to find the extremely varied, unique satirical methods, revealing the life of the elite from different angles. In "The Lyre of New Nakhichevan" light and dark, beautiful and ugly are often contrasted. According to Paronyan the big reason of happiness is work. The poet's soul filled with joy, when he noticed an Armenian man in work. At these moments

the poet's human and national dignity was touched and he said from the bottom of his heart:

God witnesses

There is no other nation better than Armenian.

Key words - Raphael Patkanian, satirist, New Nakhichevan, dialect, poem, poetry, lyre, headline, edition, class, society.